

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата психологічних наук, старшого наукового співробітника, провідного наукового співробітника лабораторії психології особистості імені П. Р. Чамати,

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Володарської Наталії Дмитрівни

на дисертаційне дослідження Колобової Ірини Борисівни **«Психологічні особливості наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками»**, поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки)

Сучасне постмодерністське суспільство підтримує водночас існування соціокультурних текстів, що відображають різні форми існування особистості, неузгодженість яких частково зумовлює внутрішньо- та міжособистісні конфлікти та кризи. Особливої дослідницької уваги вимагають способи та механізми, за допомогою яких особистість привласнює ці тексти, зчитує символи та знаки, категоризує та артикулює явища та речі, утворюючи таким чином індивідуальну теорію самого себе та історію свого досвіду. Динамічність та безперервність процесу самоконструювання потребує оновлених форм фіксації та діагностики специфічних особистісних диспозицій, зокрема наративних стратегій конструювання досвіду.

Інтенсивність цього процесу значною мірою підвищується в момент порушення сталого ходу повсякденного життя, що потребує перевизначення особистості, відновлення розірваних фрагментів досвіду, реконструкції мотиваційно-ціннісної сфери тощо.

Вищенаведене підкреслює надзвичайну актуальність наукової роботи Колобовою Іриною Борисівною, мета якої дослідити є визначення психологічних детермінант, механізмів і стратегій наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками.

Зміст дисертації Колобової І.Б. охопив основні етапи науково-дослідницької роботи: зроблено глибокий аналіз наукових досліджень соціальноконструктивістського та психоло-герменевтичного спрямування, що стосуються вивчення особистісного досвіду; представлено наукові здобутки конструювання життєвого досвіду, в тому числі дискурсивних та наративних форм; репрезентовано використання автонаративів в якості дослідницького матеріалу психологічних досліджень; представлено авторські діагностичні розробки аналізу текстового матеріалу; розроблено методичні рекомендації щодо впровадження програми психологічної підтримки наративними засобами.

У контексті психолого-герменевтичного підходу обґрунтовано, виведено та уточнено основні визначення та базові положення наративізації свідомості та конструювання досвіду; конституйовано провідні механізми фіксації, трансляції та породження смислів.

Особливістю дисертаційної роботи Колобової І.Б. є зосередженість наукової уваги на нагальних потребах особистості, глибина наукового пошуку, новаторський підхід до розв'язання методологічних проблем.

Цікавим та ґрунтовним видається дослідження автонаративів в емпіричній частині дисертації, зокрема вибір основних параметрів аналізу, у розрізі яких було зроблено первісну класифікацію всього масиву текстів: дослідження аксіологічного зрізу, яке включало виділені в тексті значимі для жінки сфери життя, моменти, явища та інші суб'єктивні цінності, які відіграють у шлюбі чи в цілому в життєздійсненні важливу роль; ситуативні особистісні смисли, що було експліковано через репліки та висловлювання оціночного характеру жінок, роздуми, висновки, що стосуються себе, Іншого, свого минулого та майбутнього; інтенціональність наративу, що являло собою низку внутрішніх мотивів, базових потреб, прагматичних намірів та досягнення конкретних задач у процесі об'єктивації досвіду; тональність тексту як психологічне забарвлення мови («інформативне», «драматичне», «демонстративне», «гіпотетичне», «саркастичне»), емотивну складову, що включала емоційний знак текстів.

Третій розділ позитивно відзначився детальним описом особливостей проведення консультативної роботи з представницями різних стратегій, що свідчить про значний професійний досвід дисертантки в психологічній підтримці жінок. Було представлено висновки щодо специфіки роботи з подібною проблематикою на експериментальних групах, що представляє цінний науковий здобуток для психотерапевтичної практики розлучених жінок.

Висновки дисертаційної роботи коректно сформульовані, в повному обсязі відображають зміст трьох розділі монографії, відповідають меті та завданням, містять перспективи подальших наукових досліджень.

Оцінка достовірності наукових досліджень. Достовірність результатів дослідження забезпечено обґрунтуванням його основних положень; підбором методів, адекватних меті і завданням дослідження; наскрізним характером зв'язку між етапами дослідження, репрезентативністю вибірки, яка представлена 154 особами жіночої статі, що пережили досвід розірвання шлюбу; відповідністю діагностичного інструментарію критеріям валідності та надійності, застосуванням методів математичної статистики для обчислювання отриманих експериментальних даних, апробацією результатів.

Дисертаційна робота була перевірена автоматизованим сервісом пошуку плагіату Unichesk. Використані ідеї, результати та тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Наукова новизна результатів. Найбільш вагомим науковим здобутком Колобової І.Б, що свідчить про беззаперечну новизну результатів, є авторська розробка методичного інструментарію для виокремлення наративних стратегій конструювання досвіду, зокрема події розірвання шлюбу, який включав створення концептуальної моделі дослідження наративного конструювання особистісного досвіду. Крім зазначеного, було експериментально досліджено психологічні особливості автонаративів розлучених жінок шляхом визначення їх життєстверджуючого та життєзаперечуючого потенціалу та рівня сформованості інтерпретаційних процесів, а також визначено детермінанти розвивальних наративних стратегій.

Коректно представлено процедуру наративного конструювання засобами наративних практик, що сприяє формуванню продуктивних наративних стратегій розлучених жінок, ефективність застосування якої було достовірно доведено здобувачем.

Помітним теоретичним результатом є значне розширення базових концептів наративного конструювання особистісного досвіду, зокрема було уточнено зміст понять «дискурсивне конструювання особистісного досвіду» та «нاراتивне конструювання особистісного досвіду». Детально представлено автобіографічний наратив як організуючий принцип життєвого досвіду, етапи його формування та трансформації, структурні особливості та форми репрезентації; інтерпретацію як провідний механізм наративного конструювання.

Це закладає підвалини майбутніх деталізованих досліджень у цій галузі та привертає увагу наукової спільноти на використання наративного конструювання як стратегічного фактора продуктивного переосмислення та трансформації життєвого досвіду.

Суттєвим практичним здобутком є використання корпусу наративних технік як терапевтичного заходу при здійсненні психологічної підтримки. Так, знайшли своє застосування техніки провокативного опитування для активізації аналітичних та регулятивних ресурсів особистості; провокативний автонаратив – для поглиблення рефлексії власних інтерпретаційних процесів та реінтерпретації проблемних та критичних моментів минулого; провокація тестом Іншого – для проникнення в простір значень та смислів партнера з метою підвищення взаєморозуміння. Наративна терапія є надзвичайно дієвим та зручним засобом психологічної підтримки, коли самонавчання та самовдосконалення набули все більшої популярності на тлі вимушеної самоізоляції через Covid-19 та воєнного стану.

Основні положення і результати дослідження було обговорено на ряді міжнародних та вітчизняних конференцій: Основні положення і результати дослідження було оприлюднено та обговорено на ряді наукових та науково-

практичних заходів, серед яких *міжнародні конференції*: XXVIII, XXX Міжнародні наукові конференції: «Мова і культура» імені Сергія Бураго; XVII Міжнародна науково-методична конференція «Новий Акрополь»; VII Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми», присвяченій 90-річчю від дня народження Ю.І. Машбиця; *всеукраїнські конференції*: II Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Досягнення сучасної психологічної науки та практики»; VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистісні та ситуативні детермінанти здоров'я»; II Всеукраїнська науково-практичної конференція студентів, аспірантів і молодих вчених.

Цим не вичерпується потенціал здійсненої наукової роботи. Ми маємо переконання, що теоретичні та методологічні засади, розроблені в дисертаційній роботі «Психологічні особливості наративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками» розширять сферу застосування наративного підходу в сімейній, гендерній та загальній психології, в програмах деконфліктизації та психологічній реабілітації, зокрема розвитку життєстійкості та ефективного опанування викликів сучасного життєздійснення; при створенні навчальних курсів із наративної психології; при кризовому консультуванні для підвищення професійної компетентності та посилення позиції в прикладному використанні наративних засобів.

Дискусійні положення та зауваження. Високо оцінюючи дисертацію, вважаємо за доцільне висловити зауваження, коментарі та побажання дискусійного характеру:

1. Восьмий висновок до другого розділу (с. 162-163) занадто деталізований. Наведені здобувачкою результати можна було б узагальнити в більш стислій та ємній формі.

2. В роботі представлено тренінгові вправи, що складають програму розвитку метакогніцій, однак, бажано було б детальніше зазначити напрямки розвитку окремих компетенцій, на які спрямовані ці вправи.

3. Об'ємний масив статистичних результатів, представлений в додатках, свідчить про доволі кропітку роботу здобувачки щодо обробки даних, отриманих від респондентів. Проте з метою запобігання русизмів в найменуваннях параметрів та змінних в таблицях додатків радимо користуватись оригінальною англійською чи українською версіями програми SPSS.

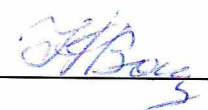
Слід зауважити, що висловлені зауваження та коментарі не є категоричними та не впливають на загальну високу оцінку наукового дослідження й суттєво не знижують його теоретичної та практичної цінності.

Загальний висновок:

Дисертація Колобової Ірини Борисівни «Психологічні особливості нарративного конструювання особистісного досвіду розлученими жінками» - це самостійна, оригінальна та завершена наукова робота зі значними теоретичним та практичним напрацюванням, що за змістом, структурою та оформленням відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8, 9 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 р., а також напряму досліджень освітньо-наукової програми Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України із спеціальності 053 Психологія, галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

Кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
лабораторії психології особистості
імені П. Р. Чамати, Інститут
психології імені Г. С. Костюка НАПН
України

Володарська Н.Д.

